

ŞİDDET OLGUSU ÜZERİNE

Faruk KOCACIK

Cumhuriyet Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi, Sosyoloji Bölümü Öğretim Üyesi

Özet

Şiddet olgusu, günümüzde en çok ilgi gösterilen konulardan biri haline gelmiştir. Şiddetin çeşitli sınıflamaları yapılmaktadır. Şiddet, zamana ve topluma göre değişen bir kavramdır. Şiddetin temelinde yer alan saldırganlık dürtüsü bireyin toplumsallaşma süreci içinde öğrenilebilmektedir. Kitle iletişim araçları da bu öğrenmeye hızlandırıcı etki yapmaktadır. Sağlıklı bir toplum hiçbir şiddet olayının yaşanmadığı, çatışmaların olmadığı bir toplum olmaktan çok, ortaya çıkan sorunların çözülebilmesi alışkanlığının yerleşmiş olması ile ortaya çıkar.

Anahtar Kelimeler: Şiddet, Çatışma, Toplum, Kültür

Abstract

On Violence

Violence as one of research areas in sociology has recently attracted a great interest among sociologists and also some other researches in social sciences. In general, all these researchers submitted various classification of violence to the area and common point in these was the fact that violence had been changing according to the society and the historical period that the researcher dealt with. It is also clear from these researches that an individual learns violent behaviour through their education, with more precise words, during their socialisation process. Mass communication plays a vital role in accelerating these changes in behaviour of the members of the society. Almost all theoreticians agreed that an healthy, balanced society, means a society in where each member of it contributes, in a conscious manner, to solve the social, economic and cultural problems, not a society clear of conflict and violence.

Keywords: Violence, Conflict, Society, Culture

1. Giriş

İnsanlık tarihiyle birlikte ortaya çıkmış olan şiddet olgusu, birçok bireysel ve toplumsal öge ile birlikte karmaşık bir yapı ortaya koymaktadır. Bu nedenle şiddet olgusunu tanımlamak ve ortaya çıkarmak da kolay olmamaktadır. Kendini çok farklı biçimlerde gösterebilen şiddet olgusu, günümüzde gerek bireysel ve gerekse toplumsal boyutta sık sık karşılaşılabileceğimiz bir olgudur. Baskı, eziyet, korkutma, sindirme, öldürme, cezalandırma, başkaldırı, her toplumda derece derece fakat sürekli bir biçimde günlük yaşamda rastlanan şiddet türleridir.

Günümüzde araştırılan ve ilgi duyulan konulardan biri haline gelen şiddet olgusu, diğer sosyal bilim dallarının olduğu kadar Sosyologların da ilgisini çekmektedir.

Sosyologlar tarafından şiddet olgusunun en iyi, toplumsal ilişkilerin dinamikleri içinde, bütüncül bir yaklaşımla ele alınabileceği savunulmaktadır. Çünkü çatışmalar daha çok birbirleriyle ilişki içinde olan bireyler ya da gruplar arasında olmaktadır.

Gerçek yaşamda saldırganlık ve şiddet eylemlerinin genellikle birbirlerini tanıyan birey ya da gruplar arasında gerçekleştiği unutulmamalıdır.

Bir toplumda hangi davranışların şiddet olarak kabul edildiği, o toplumun toplumsal yapı özelliklerine göre, diğer bir ifadeyle kültürel yapı ile, geçerli olan değer yargıları ile yakından ilgilidir.

2. Tanım

Şiddet kavramı sertlik, sert ve katı davranış, kaba kuvvet kullanma olarak tanımlanır. Şiddet olayları ise; insanları sindirmek, korkutmak için yaratılan olay ya da girişimler olarak tanımlanmaktadır (ÜNSAL 1996:29).

Fransızca'da şiddet (violence) bir kişiye güç veya baskı uygulayarak; istediği bir şey yapmak ya da yaptırmak şeklinde tanımlanıyor. Burada şiddet uygulama eylemleri, zorlama, saldırı, kaba kuvvet, bedensel ya da psikolojik acı çektirme ya da işkence, vurma ve yaralama olarak yer alıyor.

Başkasını öldürme, sakat bırakma, ya da yaralama yoluyla zarar verilmesini içerdiği için şiddet genel anlamda gücü aşmaktadır. Bu tür eylemleri, başkasına karşı tehdit oluşturmayı ve kısaca insana fiziksel ve ruhsal zarar veren her davranışı şiddet olarak değerlendirebiliriz. Buna mallara verilen zarar da katılabilir.

Şiddet kavramı siyasal, sosyal ve ekonomik sistemlerin veya sömürge yönetimlerinin varlığını karşılayan ve yürürlükteki sistemin ancak karşı şiddetle ortadan kalkacağını ve yeni bir düzene geçileceğini savunan Marksist, sendikalist vb. görüşlerle de ortaya konulmaktadır. Ayrıca şiddeti yücelten, ona olumlu bakan faşizm gibi görüşler de vardır (ÜNSAL 1996:29-30)

Ancak bu genel tanımlamaların dışında en yaygın anlamı hukuksal açıdan şiddetin ele alınmasıdır.

Şiddet ile ilgili davranışlar, kanuna uymamak, kişiye zarar vermek, hakaret etmek, onuru kırmak, huzura son vermek, birinin haklarını çiğnemek, hırpalamak, incitmek, zor kullanmak şeklinde kendini gösterirler (ERTEN-ARDALI 1996:143).

Bir başka tanıma göre de şiddet, çatışan çıkarları olan tarafların arasındaki sosyal ilişkilerden kaynaklanmaktadır (ERGİL 2001:40).

3. Sınıflandırma

Şiddet farklı biçimlerde sınıflanabilmektedir. Şiddet olgusu çok yönlü bir olgudur. Bu nedenle değişik açılardan ele alınabilir. Örneğin psikolojik yönüyle,

ahlaksal yönüyle, siyasal yönüyle ele alınabilir (KELEŞ-ÜNSAL 1996:91). Ekonomik ve hukuksal yönleriyle de incelenebilir.

Tek bir neden şiddeti doğurmaz. Şiddet toplumsal bir sorundur ve çevreden kaynaklanmaktadır. Şiddetin tek bir nedene indirgenerek algılanması, bilimsel gerçeklerle bağdaşmaz (TEZCAN 1997:107).

Bazı siyasal bilimcilere göre de şiddet 6 açıdan ele alınabilir.

Birincisi ülke kültüründen kaynaklanan şiddet eylemleridir. Buna göre ırksal, etnik, dinsel, bölgesel çeşitlilik içinde çıkar çatışmalarının yüzyıllarca süregeldiği bir ortamda içe dönüklük, yabancı düşmanlığı, sevgi ve nefret duyguların bileşimi ortaya çıkan gerginlikleri ve çeşitli şiddet eylemlerini simgeler.

İkinci grupta devrimci ve karşıdevrimci şiddet eylemleri yer almaktadır.

Üçüncü grup, askeri darbelerin yol açtığı şiddet eylemleridir.

Dördüncü grup öğrencilerin şiddet eylemleridir.

Beşinci grup ayrılıkçı şiddet eylemlerini, altıncı grup da seçim dönemlerinde patlak veren eylemleri içermektedir (KELEŞ-ÜNSAL 1996:92).

Sınıflamalardan birine göre de ölçüt, failin kişiliğine göre şiddetin bireysel veya kolektif olarak uygulanıp uygulanmadığıdır. Kolektif şiddette profesyonel çeteler, kabileler, etnik gruplar, toplumsal sınıflar ve devletlere kadar uzanan bir çeşitlilik söz konusudur.

Bir başka ölçüte göre de şiddet eylemini harekete geçiren güdülemedir. Güdülemenin dayanağı bireyin ya da grupların somut bir hayat beklentisi, dayanılmaz hale gelen baskılar, kan davaları, namus cinayetleri vb. olabilmektedir (ERGİL 2001:40).

Şiddet suça yönelik olup olmamasına göre de sınıflandırılabilir. Cinayet, hırsızlık, silahlı saldırı, soygun, tecavüz, soykırım vb. suç sayılan şiddet örnekleri vardır. Fakat enflasyon, yoksulluk, eğitimsizlik, yönetimde kayırma, beklenti ve çıkarları uğruna modern çete denilebilecek bir biçimde bir araya gelinerek bazı yöneticilerin baskı ve zorlama ile yerinden ayrılmasının sağlanması, trafik kazaları, çevre tahribi vb. suç sayılmayan şiddet biçimleri de vardır (ERGİL 2001:40).

Şiddet ile ilgili bir başka ayırım da dar ve geniş anlamları açısından yapılabilmektedir.

Dar anlamıyla şiddet; fiziksel şiddetin insanların bedensel bütünlüğüne karşı dışarıdan yöneltilen, sert ve acı verici bir edimdir. Mala, cana, sağlığa, bedensel bütünlüğe, birey özgürlüğüne karşı bir tehdit oluşturması söz konusudur. Burada da yaralama, ırza tecavüz, yağma, adam kaçırma gibi başkasına yönelmeler olabildiği gibi, intihar girişimleri biçiminde bireyin kendine yönelik eylemleri de söz konusudur (ÜNSAL 1996:32).

Geniş anlamda şiddet ise insan üzerindeki fiziksel ve ruhsal etkileri açıkça ölçülemeyen, dolaylı ve somut bir biçimde hissedilen çeşitli baskılardır. Örneğin ekonomik şiddet, medya terörü, enflasyon, işsizlik, trafik korsanlığı, doğanın ve tarihsel çevrenin tahribi, sağlıksız kentleşme gibi (ÜNSAL 1996:35) ve (ERTEN-ARDALI 1996:143).

Sonuçta şiddet yapısal (sürekli) veya konjonktürel (geçici), doğrudan veya dolaylı, dar veya geniş anlamli olabilir. Konjonktürel şiddet geçici fakat elverişli ortamlarda ortaya çıkan evrensel bir olgudur. Yapısal şiddet ise eşitliğin henüz yasa önünde bile sağlanamadığı veya az gelişmiş toplumlarda, demokratik olmayan toplumlarda sık rastlanan bir durumdur. Örneğin iktidarı elinde tutanlar, şiddeti bir egemenlik aracı olarak kullanırlar.

4. Şiddetin Toplumsal Kültürel ve Psikolojik Yönleri

Şiddetin toplum içinde, toplum tarafından nasıl sunulduğu, nasıl kabul gördüğü de önemlidir. Çünkü kabul gören şiddet de meşrudur. Hatta şiddet genellikle bir yaşam biçimi olarak benimseniyorsa sorun olarak görülmez ve sorun çözmenin bir aracı olarak onay görür (ERGİL 2001:40).

Geleneksel sayılmayacak ancak gelişimini tamamlayamamış ülkelerde dev boyuttaki iç ve dış güçler, kültür kaymaları, kuralızsızlık (anomi) nedeniyle uyumsuzluklar ve sorunlar yaşanmaktadır. Yabancılaşma, kendini boşlukta hissetme veya değersizleşme duyguları ile beslenen toplu öfke, toplumun alt kesimlerinde ani şiddete dönüşebilmektedir (ERGİL 2001:41).

Örnek olarak şiddet eylemleri ile ilgili istatistiklere bakıldığında ülkemizde Adalet Bakanlığı istatistiklerine göre 1993 yılında 53618 cürüm ve kabahat cereyan etmiştir. Bunları gerçekleştirenlerin 52474'ü erkek, 1144'ü ise kadındır. Suç türlerine bakıldığında bunun 6973'ünün öldürme, yaralama, ırza geçme veya zorla adam kaçırmaya ile 5592'sinin ise hırsızlık ile ilgili olduğu görülmektedir (EKEN 1996:409).

1999 yılında ise ceza mahkemelerinde açılan dava sayısı 173667'dir. Bunun % 62.1'i şiddet eylemleri ile ilgili olup bunlar müessir fiil (% 22.9), hırsızlık (% 17.8), adam öldürme (% 5.6), kişi hürriyeti aleyhinde cürümler (% 5.1), ırza geçme (% 3.3), resmi evrak çalma (% 2.9), hakaret ve sövmeye (% 2.6), kız, kadın ve erkek kaçırmaya (% 1.7) olarak gerçekleşmiştir (DİE Adalet İstatistikleri).

Büyük değişimlere uğrayan gelişmekte olan ülkelere ortaya çıkan, fakat henüz yapıcı ve yaratıcı hedeflere yöneltilmemiş sosyal enerji, aşağıda belirtilen türde geçici şiddet türlerine bürünebilir (ERGİL 2001:41);

1- Kendine karşı şiddet: Gittikçe artan miktarda intiharlar, alkol ve uyuşturucu bağımlılığı sıkça görülmektedir.

2- Aile içi şiddet: çocuk ve eşin dövülmesi eski bir gelenek olabilir. İşsizlik, oturuşan gecekondunun yıkılması gibi kriz anlarında aile içi şiddet de artmaktadır. Kocasından tecavüze uğrayan eş olaylarında artış vardır. Dayak yiyen kadınlar için sığınma evleri kurulmaktadır.

Dayak, erkeklerin kadınlar ve gençler üzerindeki baskı aracıdır. Kültürel olarak en yaygın üstünlük aracı anlamından başka, aile içi şiddet, öğrenilen, diğer sosyal ortam ve ilişkilerde uygulanan temel bir sosyalleşme aracıdır.

3- Kan davası: Kuşaklardan beri devam eden “belirli diğerlerine”, karşı duyulan nefret ile grup dayanışmasını ayakta tutan kültürel bir şiddet biçimidir.

4- Namus cinayetleri: Kültürel olarak onay gören, geleneği bozan aile bireylerine ve özellikle kadınlara yönelik bir şiddet eylemidir. Ailede uysal ve namuslu rolünü zorlayan kızlara ve kadınlara karşı gerçekleştirilen bir şiddet türüdür.

5- Trafik kazaları: Ülkemizde trafik kazaları kitlesel katliam boyutlarına ulaşmıştır. Trafik kazaları her geçen gün daha da artmakta, bu durum önlenememektedir. Trafik kazaları, çevre kirliliğine sebep olma gibi, ne kadar ölümcül olursa olsun hukuken eylemliler bir suç olarak sayılmamaktadır. Araba sürmek, bir ulaşım olgusu olduğu kadar, rakiplerine üstün gelme fırsatı sağlayan bir yarış olarak algılanmaktadır. Bundan dolayı da trafik kurallarının çiğneneniler olduğu düşünülmektedir.

6- Adak ve kurban teşhiri, zorla bekaret kontrolleri, dövüşme, kaba güç gibi bazı erkeklik özelliklerinin abartılması ile ortaya çıkan şiddet görüntüleri de vardır.

Bu şiddet biçimleri kalıcı bir şiddet kültürünün oluşmasına, şiddetin yapılaşmasına neden olmaktadır.

Şiddet kavramını ana özellikleri ne olursa olsun, zamana ve topluma göre değişir. Şiddet olgusu birçok toplumsal sorunun da kaynağını teşkil eder.

Şiddetin temelinde yer alan saldırganlık güdüsü de değişik biçimlere bürünebilecek bir davranıştır. Yukarıdaki sınıflamalar da bu nedenle ortaya çıkarılmıştır. Saldırganlığın temelinde ve gelişiminde hangi tür kişilik özelliklerinin, hangi tür toplumsal ve çevresel etmenlerle etkileşime girdiğini incelemek oldukça güçtür. Ancak bilinen odur ki, diğer tüm insan davranışlarında olduğu gibi, insandaki saldırganlık ve bunun şiddete dönüşmesi, kişinin psikolojik ve toplumsal gelişiminin, nörolojik ve hormonal yapısının etkileşimiyle ortaya çıkmaktadır (LORENZ 1996:166-167).

Bazı sosyal öğrenme kuramlarına ve sosyalleşme sürecinin ilk aşamalarına göre çocuklar bazı durumlarda nasıl davranacaklarını çevresindekileri gözlemleyerek ve onları taklit ederek belirlerler (BACKMAN-SECORD 1974:473).

Buna göre saldırganlık kadar saldırgan olmama davranışı da öğrenilebilir bir davranış örüntüsüdür. İletişim teknolojisindeki hızlı gelişmeler sonucunda kitle iletişim araçlarının çok yaygın olarak tüketilmesi, kitle iletişim araçlarının toplumlara etkisi altına alması bu konuyu daha fazla ön plana çıkarmaktadır. Örneğin özellikle kadın bedeninin reklamlar ve diğer pornografik mesajlar yoluyla topluma sunulması, hem erkeğin kadına bakış açısını, hem de kadının kendine bakış açısını olumsuz olarak etkileyebilmekte, bu durumun içselleştirilmesine neden olabilmektedir (AZİZ 1994:502).

Toplumsallaşma süreci çerçevesinde gerek çocukluk döneminde, gerekse yetişkinlik döneminde kitle iletişim araçlarının etkisiyle kolay öğrenilebilir saldırganlık davranışlarının ortaya çıkması kadar, bunun yol açtığı çatışmaların çözülmesi de önemlidir (KOCACIK 2000:111).

Toplum halinde yaşayan bireyler arasında şiddet olaylarıyla meydana gelen çatışmaların, toplumsal yaşamın bir parçası olarak görülmesi gerekir. Çatışmayı anlamaya çalışmak kadar, çatışmaların çözülmesi konusunda da becerilerin geliştirilmesi gerekmektedir.

Sağlıklı bir ilişki, hiç çatışma yaşanmayan ilişki değildir. O ilişkilerde ortaya çıkan sorunların ne kadar sağlıklı bir biçimde çözüldüğü önemlidir. Bunun için bireyin sorunlarını şiddete yönelerek çözmesini giderebilmek için toplumsal yaşam içinde önce bireyin kendini tanımasını sağlamak ve empatisini geliştirmesi gerekir. Ayrıca kişi, çatışmayı çözme ve iletişim becerileri konusunda kendisini geliştirmelidir, gerekiyorsa da uzman kişilere başvurarak yardım almalıdır.

İyi bir toplum olmanın bir çok koşulu vardır. Bunların içinde yer alan bireyler arasında sağlıklı ilişkilerin bulunması da yukarıda belirtildiği biçimde sağlanabilir.

Yapısallaşan şiddetin sona erdirilmesi için otoriter ya da geleneksel yapının dönüştürülmesi ve sosyal davranışları yönlendiren yerleşik değerlerin, çağın ihtiyaçlarına uyumunu sağlamak da gerekir. Temel değerlerin uzlaşmacı ve barışçı olmasına özen gösterilmelidir. Adaletin toplum için önemli olduğu unutulmamalıdır.

Toplumun aileden devlete kadar demokratikleştirilerek ve hukukun üstünlüğüne göre düzenlenmesi sağlanarak bu sorunlar aşılabilir.

Böylece de toplumsal sorunların çoğunun ortaya çıkmadan çözülebileceği söz konusu olabilecektir.

Kaynakça

AZİZ, Aysel (1994), "Kadın Şiddet ve İletişim", *Dünya'da ve Türkiye 'de Güncel Sosyolojik Gelişmeler*, Sosyoloji Derneği Yayınları. Ankara.

DİE. Adalet İstatistikleri 1999.

- EKEN, Ahmet (1996), "Bir Olgü Olarak Türkiye'de Şiddet", *Cogito*. Sayı 6-7. Kış-Bahar. s.407-410.
- ERTEN, Yavuz ve ARDALI, Cahit (1996),"Saldırganlık Şiddet ve Terörün Psikososyal Yapıları", *Cogito*. sayı 6-7. Kış-Bahar. s.143-164.
- ÜNSAL, Artun (1996), "Genişletilmiş Bir Şiddet Tipolojisi", *Cogito*. sayı 6-7. Kış-Bahar. s.29-36.
- ERGİL, Doğu (2001),"Şiddetin Kültürel Kökenleri", *Bilim ve Teknik*. sayı 399. Şubat. s.40-41.
- BACKMAN, Carl W. ve SECORD, Paul F.(1974), "Social Psychology". 2nd Ed. McGraw-Hill Tokyo.
- KOCACIK Faruk, (2000), "Toplumbilim". 2. Baskı. Cum.Üni. Yayını No:84. Sivas.
- KELEŞ Ruşen-ÜNSAL Artun, (1996), "Kent ve Siyasal Şiddet", *Cogito*, sayı 6-7, Kış-Bahar. s.91-104.
- LORENZ, Konrad (1996), "Saldırganlığın Spontanlığı", *Cogito*. sayı 6-7. Kış-Bahar. s.165-168.
- TEZCAN, Mahmut (1996),"Bir Şiddet Ortamı Olarak Okul", *Cogito*. sayı 6-7. Kış-Bahar. s.105-108.